

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

25ste JAARGANG, NUMMER 9, OKTOBER 1989

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

BRIEF UIT LONDEN OVER DE STAKING VAN DE BRITSE DOKWERKERS

Op maandag 10 juli j.l. begonnen 9.400 'geregistreerde' dokwerkers in ongeveer zestig Britse havens een algemene staking, uitgeroepen en gesteund door de machtige vakbond TGWU (Transport & General Workers Union). Over de staking was enkele dagen tevoren gestemd. Aan deze stemming had 90 pct. van de betrokken dokwerkers deelgenomen: 6067 spraken zich voor de staking uit, 2111 verklaarden zich er tegen. Veertig andere havens met tesamen 4.000 dokwerkers waren niet bij het konflikt betrokken omdat de dokwerkers aldaar 'niet-geregistreerd' waren.

Zowel de TGWU als de organisatie van de werkgevers (de NAPE – National Association of Port Employers, die druk op de regering had uitgeoefend om de bestaande regeling voor havenarbeiders af te schaffen) gaf te kennen dat men op een langdurig konflikt was voorbereid en het wel maanden zou kunnen volhouden. Maar nog eer de staking goed en wel was begonnen werden er in enkele havens al afzonderlijke overeenkomsten gesloten. Daarmee werd bewezen, dat zowel de eenheid van de havenarbeiders als die van de ondernemers niet veel meer was dan schone schijn. In waarheid was de TGWU tegen de staking gekant geweest doch had de bond deze onder druk van de achterban moeten uitroepen. Tegelijkertijd maakte de vakbondsleiding – hoezeer ze ook over 'volhouden' pochte – er geen geheim van, dat ze op de lange duur de kansen voor een overwinning gering achtte.

Dit soort tegenstrijdigheden doet zich vaker voor bij een staking, die noodgedwongen door een vakbond is geproklameerd. In het onderhavige geval kan slechts een korte terugblik op de geschiedenis en een beschrijving van de positie der dokwerkers in kwestie ze begrijpelijk maken. Daarbij dient vooral te worden gelet op de ontwikkeling van nieuwe technieken in de havens en nieuwe transportmethoden die de gang van zaken radikaal hebben gewijzigd.

In het verleden is het lange tijd zo geweest, dat er dokwerkers werden geworven al naar gelang er vraag naar was en dat op de kondities die door de ondernemers werden vastgesteld. Daarna is er een verandering ingetreden, die het gevolg was van veel strijd. Er kwam een 'statuut' tot stand, d.w.z. een regeling (het zogenaamde National Dock Labour Scheme) waarbij aan de dokwerkers een minimum inkomen werd gegarandeerd of er nu wel of geen werk voor hen in de havens was. Deze regeling hield in dat de (vaste)

dokwerkers werden geregistreerd en dat de administratie daarvan gezamenlijk gevoerd werd door de vakbond (TGWU) en de ondernemers (NAPE). Gezamenlijk werd in overleg het loonvastgesteld, alsmede de arbeidsverhoudingen en de bepalingen omtrent discipline. De dokwerker werd niet alleen geregistreerd, hij diende ook lid van de bond te zijn.

Het National Dock Labour Scheme gold niet voor alle Britse havens, doch alleen voor de belangrijkste. Voor de dokwerkers in de minder belangrijke havens was het statuut niet van kracht. Zij moesten, hetzij individueel, hetzij via een kollektief kontrakt, de voorwaarden van de ondernemers accepteren op de wijze waarop dat voor het tot stand komen van het statuut het geval was.

Het National Dock Labour Scheme (NDLS) was voordelig voor de dokwerkers in zoverre, dat het een eind maakte aan de onzekerheid van hun bestaan. Maar het verschafte ook de ondernemers belangrijke voordelen. Zij waren er voortaan van verzekerd dat er voldoende arbeidskrachten op ieder gewenst tijdstip beschikbaar waren; ze konden rekenen op een goede organisatie van het werk, een taak die was toevertrouwd aan de bond. Dat alles in een tijd met veel vrachtvervoer over zee en grote behoefte aan ongeschoolde (haven)arbeid.

De aldus geschapen structuur sloot het uitbreken van arbeidsconflicten volstrekt niet uit. Meestal ging het om ‚wilde‘ stakingen, waarbij het nu eens om deze, dan weer om andere eisen ging en waarbij de TGWU zich telkenmale vierkant tegenover de stakers opstelde omdat het blote feit dat er gestaakt werd een bedreiging vormde voor de bond in diens hoedanigheid van officiële onderhandelingspartner. De shop stewards, die dichter bij de actierban staan, speelden juist een belangrijke rol bij die conflicten die in de jaren '70 van karakter veranderden. Waren ze er voorheen op gericht bepaalde voordelen voor de arbeiders te veroveren, toen werden ze, wat men zou kunnen noemen, defensief. De havenarbeiders probeerden toen de gevolgen af te wenden die voortvloeiden uit de invoering van nieuwe technieken.

De nieuwe methoden van laden en lossen vereisten minder arbeidskrachten. Ze brachten ook met zich mee, dat het ‚statuut‘ voor de ondernemers aan betekenis verloor. Voor de vakbond had dat eveneens gevolgen. Want de tot dusver in praktijk gebrachte organisatie van de arbeidskracht was niet langer zinvol. Vandaar dat de Labour-partij – toen aan de regering – als typische exponent van het moderne kapitalisme, een wijziging van het National Dock Labour Scheme voorstelde. Maar vooralsnog, d.w.z. gedurende de eerstvolgende 15 jaren werd een wijziging van dat statuut op de lange baan geschoven tengevolge van het heftige verzet van de dokwerkers dat tot uiting kwam in een reeks van stakingen. Ook de Conservatieven, die na Labour aan de regering kwamen, wachtten zich er wel 10 jaar lang voor om het NDLS aan te tasten.

De TGWU, die er uiteraard op uit was zich bij een eventuele nieuwe regeling een even belangrijke positie te verwerven, maakte van de strijdbaarheid van de arbeiders gebruik en verwees daar telkens naar wanneer de bond betrokken werd bij besprekingen over een nieuw statuut. Weliswaar bleef het verzet van de dokwerkers ‚wild‘, maar de bond profiteerde ervan.

Inmiddels werd de positie van de geregistreerde dokwerkers, d.w.z. die dokwerkers voor wie het statuut gold, hoe langer hoe zwakker tengevolge van de nieuwe technieken in de havens. Daar kwam nog bij, dat door wijzigingen in het Britse economische bestel en daarmee gepaard gaande veranderingen in de Britse in- en uitvoer de betekenis van diverse Britse havens in de afgelopen twintig jaar ingrijpend werd gewijzigd. Oude havens (die van Londen bijvoorbeeld) werden veel minder belangrijk, andere havens, aan de Noordzee en aan Het Kanaal gelegen, dus dicht bij het Europese vasteland, anders gezegd: dicht bij de landen van de E.E.G., namen sterk in betekenis toe. En dat waren nu juist precies de havens die minder belangrijk waren in de lang vervlogen dagen dat de NDLS

tot stand kwam.

De installaties in de oude havens waren niet geschikt voor containervervoer. Felixstowe en Dover waren dat wel. De haven van Tilbury, aan de monding van de Theems, dus dicht bij zee gelegen, nam de functie van Londen over. Aan de westkust deed zich een soortgelijke ontwikkeling voor,

Wat voorts die nieuwe container-techniek betreft: die vroeg om een heel ander soort arbeiders. Men had niet zozeer meer behoefte aan havenarbeiders die in ploegen in de ruimen stukgoederen behandelen, maar aan geschoolde kraandrijvers met vaste werktijden.

Dit alles bleef natuurlijk niet zonder gevolgen voor de strijd van de dokwerkers, zowel voor de mogelijkheden van hun strijd als voor de vormen ervan. Gedurende een lange tijd, de periode van de 'wilde' stakingen tijdens welke wijziging van het statuut werd opgeschort en waarin de oude arbeidsmethoden een grote mate van solidariteit in de hand werkten, was dat alles nog niet zo duidelijk. Dat veranderde naarmate de nieuwe technieken veld wonnen en een nieuw type havenarbeiders meer en meer het oude type ging vervangen.

De aanwezigheid van dat nieuwe (bij containervervoer werkzame) type maakte dat er bij het verzet tegen de invoering van de nieuwe technieken, bij strijd voor de handhaving van het statuut en van werkgelegenheid, onmogelijk meer sprake kon zijn van eenheid. Bovendien waren voor hoe langer hoe meer dokwerkers de nieuwe toestanden en de geringere behoefte aan hun arbeid, een reden om met een zekere afvloeiingsregeling genoeg te nemen. Daardoor daalde het aantal geregistreerde dokwerkers zeer aanzienlijk.

Hoewel dientengevolge ook de betekenis van het NDLS afnam bleven de ondernemers zich ertegen verzetten. Het was ontworpen voor een situatie in de havens die nauwelijks meer bestond, althans overal bezig was te verdwijnen en duidelijk een anachronisme was. Het statuut bezorgde de geregistreerde dokwerkers bovendien een gunstige uitgangspositie in geval van een konflikt. En dat was voor de ondernemers een reden temeer om ervan af te willen.

Zoals hierboven al opgemerkt, het duurde tien jaar eer de regering Thatcher het waagde zich tegen het statuut van de dokwerkers te keren. Het is een bewijs, dat er van de kant van de heersende klasse grote vrees bestond, dat zoiets tot ernstig verzet en een groot konflikt zou voeren met alle nadelige gevolgen van dien voor de Britse economie. De afschaffing van het statuut werd bovendien toentertijd niet gebiedend door de economische omstandigheden voorgeschreven. Inmiddels is de afschaffing van het NDLS voor het Britse kapitaal wel een noodzaak van de eerste orde geworden. Voor de gevolgen van die afschaffing of van het voornemen ertoe behoefde bovendien minder te worden gevreesd omdat de technische vernieuwingen in de havens en de uitwerking daarvan op de positie van de dokwerkers een punt hebben bereikt waarop ook een algemene dokwerkersstaking minder ernstige gevolgen zou hebben.

Als behartiger van de belangen van het kapitaal bereidde de regering-Thatcher derhalve wettelijke maatregelen voor om het statuut van de dokwerkers af te schaffen. Tegelijkertijd nam zij een reeks van maatregelen waarmee beoogd werd de gevolgen van een eventuele dokwerkersstaking zo gering mogelijk te doen zijn. Al vanaf 1988 raadde zij de in aanmerking komende ondernemingen aan om voedselvoorraden te vormen. Het is bekend geworden, dat de voornaamste ondernemingen uit de levensmiddelensector een geheim kommittee vormden, dat speciale bevoegdheden kreeg voor het geval dat de noodtoestand zou worden afgekondigd. Dat kommittee diende dan de voedselvoorraden te controleren. Toen het politieke debat over de afschaffing van het statuut van de dokwerkers begon, was er voor gezorgd dat de voedselvoorraden voldoende waren voor twee maanden. In de loop van het debat werd ervoor gezorgd, dat zij voor zes maanden toereikend waren.

Een politicus heeft verklaard: „De situatie zou heel wat moeilijker zijn geweest, indien de staking van de dokwerkers begin oktober zou zijn uitgebroken”. Dat bewijst van hoeveel belang voor de heersende klasse de vakbondswetgeving van Thatcher is geweest en van hoeveel betekenis (voor het kapitaal) ook de eerbied van de vakbeweging voor die wetgeving moet worden geacht. Als er een onofficiële staking van de dokwerkers was begonnen op hetzelfde moment dat het vaststond, dat de regering naar de afschaffing van het statuut streefde, dan zou die actie heel wat meer kans van slagen hebben gehad. Het respect dat de vakbond voor de wet betoonde – een wet die voorschreef dat er pas gestaakt mocht worden nadat daarover was gestemd, enz., enz., wat mede verband hield met het niet openlijk erkende feit, dat de bond met de afschaffing van het statuut instemde – bracht uitstel van actie met zich mee en bood de heersende klasse en de regering de mogelijkheid zich tegen een konflikt te wapenen.

De afschaffing van het NDLS bood de gelegenheid aan de regering om nog een keer de anti-stakingswetgeving in alle gestrengheid toe te passen, vooropgesteld dan dat de betrokken vakbond, de TGWU, haar zou respekteren.

Het statuut kon slechts worden afgeschaft via wettelijke besluiten. Een staking die zich tegen dergelijke wetsbesluiten keert is in beginsel en per definitie verboden terwijl stakingen die verband houden met lonen en arbeidsvoorwaarden zijn toegestaan. In het onderhavige geval kwam het dus sterk op de interpretatie aan. Die interpretatie werd – niet zonder aarzelen – gegeven door het Hogerhuis, dat uiteindelijk een staking van de dokwerkers tegen de afschaffing van het statuut voor legaal verklaarde. Toen dat gebeurde had de TGWU, zeer bezorgd dat de bond van wetsovertreding zou kunnen worden beschuldigd, al een eind gemaakt aan twee ‚wilde’ stakingen van dokwerkers. Een stemming, waarbij de dokwerkers zich in massa voor staking uitspraken, werd door de bond ongeldig verklaard. Er diende, zo zeiden de vakbondsbureaukraten, opnieuw te worden gestemd. Weliswaar stond de uitslag van die tweede stemming bij voorbaat vast, maar het uitstel stelde de tegenpartij in staat zich beter op het komende konflikt voor te bereiden. Bovendien had dit tot gevolg, dat de strijd lust van de dokwerkers verflauwde. Dit laatste ook, doordat in sommige havens afzonderlijke overeenkomsten werden afgesloten, waardoor de eenheid van de dokwerkers gebroken werd. Het tot stand komen ervan werd vlak voor het begin van de staking door de ondernemersorganisatie NAPE triomfantelijk bekend gemaakt. En tevens berichtte de NAPE dat 1200 dokwerkers een afvloeiingspremie hadden geaccepteerd.

Wat de TGWU betreft, haar positie is duidelijk. De bond was niet fundamenteel tegen afschaffing van het statuut gekant, maar hij wilde via een konflikt, dat hij overigens niet of slechts heel moeilijk in de hand zou kunnen houden, bewerkstelligen dat hem bij een nieuw statuut een hand in het spel gegarandeerd zou blijven en zijn positie van nationaal onderhandelaar gehandhaafd zou zijn. Verwoed tegenstander van de ‚wilde’ stakingen, die ook als weinig bevorderlijk voor Labours kansen bij verkiezingen werden geacht, tegenstander ook van de afzonderlijke overeenkomsten die de invloed van plaatselijke bestuurders vergrootten, bevond de bond zich in een weinig benijdenswaardige positie. De ruimte voor de TGWU om te manoeuvreren en te manipuleren was uitermate beperkt. Als de staking algemeen werd en de dokwerkers blijk van kracht gaven, dan dreigde de bond de greep op de achterban te verliezen doch dan werd haar onderhandelingspositie nationaal versterkt; als aan het stakingsparool slechts beperkt gevolg zou worden gegeven dan werd de onderhandelingspositie van de bond bij de besprekingen over een nieuw statuut verzwakt, echter zonder dat de greep op de achterban noemenswaardig zou worden versterkt.

Op 7 juli werd de tweede stemming over al dan niet staken gehouden. De arbeiders spraken zich met een meerderheid van 3 tegen 1 voor actie uit. Dat de twee ‚wilde’

stakingen die aan de officiële staking voorafgingen bij elkaar niet meer dan 12 dagen duurden was niet alleen maar een gevolg van de verwoede tegenkanting van de TGWU, maar ook daarvan dat de dokwerkers aarzelden een dergelijke strijd voort te zetten, ten eerste omdat de afschaffing van het statuut formeel nog niet vaststond en ten tweede omdat de ondernemers met het afsluiten van overeenkomsten in sommige havens een bres in hun gelederen hadden geslagen. Daarenboven had de ervaring die andere categorieën arbeiders in het jongste verleden opdeden, aangetoond dat stakers eventueel ontslagen konden worden en daarmee dan ook hun afvloeiingspremie verspelen.

Al dit soort zaken, gevoegd bij de twijfelachtige houding van de bond, maakten van het begin af aan de perspectieven van de actie niet bijzonder gunstig. De TGWU mocht luide kond hebben gedaan van zijn kracht en bereidheid vol te houden, dat de staking al vrij spoedig verliep valt uit het bovenstaande te verklaren. In Liverpool werd de havenarbeid het laatste hervat. De dokwerkers daar toonden zich woedend over een bond die ondanks zijn aanvankelijk gebral weldra een kompromis bepleitte en werkhervatting adviseerde. Maar hun volslagen isolement maakte dat ook zij het hoofd in de schoot moesten leggen.

— o —

HET VERHAAL VAN MICHAEL SEIDMAN

Ondanks de schat aan informatie, die het verhaal van *Michael Seidman* in het (dubbel) nummer (van juli/augustus j.l.) van „Daad en Gedachte” geeft, bleef ik na lezing toch met een onvoldaan gevoel zitten. Dat wordt niet alleen veroorzaakt door zijn vreemde terminologie: steeds heeft hij het over „het verzet van de arbeiders tegen het werk”. De redactie heeft er reeds op gewezen, dat de arbeiders zich niet verzetten tegen het werk als zodanig, maar tegen het werk onder bepaalde (kapitalistische) verhoudingen, al zijn ze zich daarvan veelal niet bewust, voeg ik er aan toe. De redactie veronderstelt, dat ook Seidman dat zal bedoelen, maar ik weet niet of dat wel zo is. Hij spreekt vrijwel niet over ‚stakingen’, maar heeft het maar steeds weer over ‚het weigeren van werk’ en ‚verzet tegen het werk’. Natuurlijk, onder het laatste verstaat hij ook het absentisme en het ziekenverzuim. Maar toch krijg je bij hem de indruk, dat de arbeiders zich verzetten tegen het werk zelf, zoals hij ook een keer woordelijk zegt.

Dat is een van de zaken die me een beetje tegen de haren instrijken. Een andere kwestie is, dat *Seidman* wel een heleboel informatie geeft, maar geen verklaringen en ook geen konklusies trekt. Wel heel sterk komt dat naar voren waar hij het heeft over de arbeiders van Barcelona. Met veel feiten toont hij aan, dat de arbeiders in het industriële Catalonië niet tot langer en harder werken bereid waren, ondanks dat de strijd tegen Franco dat vereiste. Reeds eind juli 1936, dus vlak nadat in Catalonië de troepen van Franco waren verslagen, riep „Solidaridad Obrera” (het orgaan van de CNT) de arbeiders in krachtige bewoordingen op de arbeid te hervatten. De arbeiders laptten die oproep echter aan hun laars. Hoe kon dat nu? *Seidman* geeft er geen verklaring voor. De arbeiders verdomden het om behoorlijk te werken, klaar, uit! Het past natuurlijk wel precies bij hetgeen hij over de houding van de arbeiders in 1937 en 1938 vertelt. Mijn vraag is echter of je de situatie van vlak na de juli-gebeurtenissen in 1936 mag vergelijken met dat wat er in '37 en '38 aan de hand was.

Het lijkt me nogal verklaarbaar, dat in de eerste tijd na het neerslaan van de Franco-troepen het hele leven in Catalonië een chaos was. Na zulk een ingrijpend gebeuren als

een neergeslagen opstand kan men niet verwachten, dat het bedrijfsleven meteen weer op rolletjes loopt en de arbeiders gelijk weer massaal de bedrijven ingaan. Men had andere dingen aan z'n hoofd. Sommigen wilden verder vechten tegen de troepen van generaal Franco en zochten een weg naar de militie. Voorts was iedereen gelukkig dat de oude verhoudingen waren verdwenen (naar men dacht). Iedereen was ook vervuld van hoop, dat eindelijk een nieuwe samenleving werkelijkheid zou worden. Onder dergelijke omstandigheden meteen een sterke arbeidsdiscipline – die er voorheen ook niet was – verwachten lijkt me nogal naïef.

Ja, maar daarna dan, zal men vragen. Toen was er toch ook geen sprake van, dat de arbeiders bereid waren langer en harder te werken. Neen, dat klopt, maar toen was dan ook al zeer duidelijk gebleken, dat er van de komst van 'een nieuwe samenleving' geen sprake was. Toen was reeds meer dan duidelijk geworden, dat de arbeiders nog even weinig te zeggen hadden over het produktieapparaat en over de door hen vervaardigde produkten als in de tijd vóór de opstand van Franco. Toen werd ook duidelijk, dat het geen lege woorden waren toen op 28 juli 1936 *Solidaridad Obrera* van de CNT de arbeiders waarschuwde, dat er sankties zouden worden toegepast tegen hen die zonder reden het werk hadden verzuimd. Hier bleek al de tegenstelling tussen de arbeiders en de organisaties. Een tegenstelling, die ook in de meidagen van 1937 duidelijk zou blijken. Toen immers trokken de Guardia Civil en de bolsjewiki gezamenlijk op tegen de strijdende arbeiders, die een positie innamen die min of meer vergelijkbaar was met die van de soldaten en arbeiders van Kroonstadt in 1921. En in hun strijd tegen de Guardia Civil en de bolsjewiki vonden de strijdende arbeiders ook de CNT tegenover zich. Voor haar 'loyale houding' werd zij dan ook door de centrale regering geprezen. Maar daarvoor waren vele arbeiders de schellen al van de ogen gevallen. Ze hadden toen al lang begrepen, dat de oude verhoudingen zich volledig hadden hersteld voor zover er kort na het begin van de opstand al van een verandering kon worden gesproken.

Seidman zegt in zijn betoog te willen proberen de splitsing aan te tonen tussen militante arbeiders „die toegewijd waren aan de ontwikkelings van de produktiekrachten” en het veel grotere aantal niet-militante arbeiders „die voortgingen met hun verzet tegen het werk”, zoals zij dat voorheen hadden gedaan. Daarin is hij volgens mij niet geslaagd. Wat hij wél duidelijk heeft aangetoond was een splitsing tussen de arbeiders en de organisaties. Uit zijn hele betoog en uit zijn feitenmateriaal blijkt overduidelijk, dat er een diepe kloof gaapte tussen de organisaties – in hoofdzaak de CNT en de UGT, de twee vakorganisaties – en de arbeiders. Alle direktieven kwamen van de CNT of van de UGT of van die twee organisaties gezamenlijk. De arbeiders hadden slechts uit te voeren. Daar waar ze overgingen tot kollektivisaties vonden ze niet alleen de UGT, maar ook de CNT tegenover zich. Daar was er geen sprake van een 'splitsing tussen militante en niet-militante arbeiders', maar van een splitsing tussen de CNT en *militante* arbeiders. De idealen en verwachtingen van de tweede helft van het jaar 1936 waren toen reeds vervlogen en dus was er toen ook geen sprake meer van bereidheid zich voor 'de oude hap' in te zetten.

Het waren niet alleen de arbeiders die het verschil tussen de eerste tijd na de opstand en 1937 opviel. Wie dat ook opviel was bijvoorbeeld George Orwell, die in de Spaanse burgeroorlog in de gelederen van de POUM tegen de Franco-troepen vocht. In december 1936 komt hij aan in Barcelona. Hij heeft het gevoel, dat hij in een land is gekomen, waar de arbeiders aan de macht zijn. Vanuit Barcelona gaat hij naar het Aragon-front. Na gewond te zijn geraakt komt hij na ruim drie maanden weer in Barcelona. De sfeer was in die ruim drie maanden volkomen veranderd vertelt hij in z'n boek *Saluut aan Catalonië*. Er was geen sprake meer van, dat iedereen elkaar met 'kameraad' aansprak. Er waren weer arbeiders en 'heren'. De winkelbedienden kropen weer voor de klanten als voorheen. Voor de rijken was alles te koop, terwijl de armen, dus de arbeiders, heel veel moesten

ontberen. De gewone militiesoldaten liepen in haveloze overalls, maar in Barcelona flaneerden de officieren die nog nooit aan het front waren geweest in dure maattenues met een revolver of pistool opij. En dit terwijl aan het front niet aan dergelijke wapens te komen was.

Onder dergelijke omstandigheden te verwachten, dat de arbeiders bereid zouden zijn om harder en langer te werken is al even naïef als dat te verwachten in een chaotische periode vlak na een neergeslagen opstand.

Nogmaals: het feitenmateriaal dat *Seidman* brengt is schitterend, vooral dat over de toestanden in Catalonië tijdens de burgeroorlog. Ik begrijp echter niet waarom hij al die feiten heeft verzameld als hij geen verklaringen probeert te vinden en geen konklusies wil trekken.

Vreemd vind ik zijn verhaal over Frankrijk in de periode van het Volksfront in de jaren '30. Uit vele feiten die hij brengt blijkt duidelijk, dat de vertrouwensmannen van het vakverbond CGT, de enige invloedrijke vakbond in die tijd, vrijwel altijd aan de zijde van de arbeiders stonden wanneer er conflicten waren. Ja, dat juist de vertrouwensmannen vaak conflicten uitlokten. Men mag toch aannemen, dat die vertrouwensmannen handelden naar de wens van de vakbond. Een logische konklusie zou dus zijn, dat de CGT bij conflicten altijd aan de zijde der arbeiders stond. Het logische van die konklusie wordt nog versterkt door wat *Seidman* vertelt over de conflicten en de houding van de CGT ten tijde van de bouw van de wereldtentoonstelling in 1937.

Nu heb ik altijd gedacht, dat de vakbeweging een instituut is ter bevordering van de klassenvrede en zeker geen organisatie ter stimulering van de klassenstrijd. Er zijn dus twee mogelijkheden: of *Seidman* interpreteert de feiten onjuist en brengt dus geen klaarheid, of mijn visie betreffende de vakbeweging is onjuist. Wie het weet mag het zeggen. Met wat ik weet over de Franse verhoudingen in die tijd (het is weinig, dat geef ik toe) ben ik echter vooralsnog niet bereid mijn visie te herzien.

J.M.

— o —

EEN DISKUSSIE MET EEN SPAANSE KAMERAAD

Onlangs hebben wij met een Spaanse kameraad van gedachten gewisseld over de mogelijke politieke ontwikkelingen in Spanje, gelet op de ontwikkeling van het Spaanse kapitalisme. Ben je, zo vroegen wij hem, het met ons eens, dat de sociaaldemokratie overal in West-europa de typische vertegenwoordigster is van het moderne ondernemerdom en het moderne kapitalisme?

Volledig, antwoordde hij.

Dat houdt in, dat je ook de sociaaldemokratische regering van Felipe Gonzalez in Spanje beschouwt als een regering, die om deze reden aan het bewind is, dat zij beter dan welke andere regering ook de kapitalistische belangen behartigt en de modern-kapitalistische ontwikkeling stimuleert.

Inderdaad.

In de geschiedenis is het meer dan eens zo geweest, dat sociaaldemokraten geregeerd hebben in tijden dat de heersende klassen zich geplaatst zagen voor moeilijkheden op economisch of politiek gebied, kortom in een voor de bourgeoisie of het ondernemerdom kritieke situatie. Zodra de daarvan uitgaande dreiging niet langer bestond, zodra de moeilijkheden overwonnen waren, zodra er geen onaangename boodschappen meer behoeften te worden overgebracht en geen onpopulaire maatregelen meer dienden te worden

genomen, werden de sociaaldemokraten veelal uit het regeringskasteel verdreven. Zal het in Spanje ook zo gaan?

Wat je daar schetst, je beschrijving van de sociaaldemokratie als de partij die voor het kapitaal de minder prettige en soms ietwat riskante klusjes mag en moet doen, dat alles zie ik net eender, aldus onze Spaanse vriend. Maar ik denk niet, zo vervolgde hij, dat de regering-Gonzalez in Spanje als een uitgeknepen citroen zal worden weggeworpen zodra zij haar taak ten behoeve van het kapitaal vervuld heeft. De reden is, dat Spanje in bepaalde opzichten volledig van de rest van Westeuropa verschilt.

Laat ons, aldus onze vriend, voor het gemak even de volkomen versleten en bijna nergens in Europa meer passende indeling in politiek ‚links‘ en politiek ‚rechts‘ hanteren. Welnu, buiten Spanje zijn ‚links‘ en ‚rechts‘ beide groeperingen die bepaalde belangen van het kapitaal behartigen. Achter ‚links‘ zien we de moderne managers van heden en morgen staan; wat ‚rechts‘ vertegenwoordigt dat is of het kapitalisme van gisteren of wel een ondernemersdom dat op en top kapitalistisch is, doch wat minder vooruitstrevend. In Spanje nu schittert een ‚rechterzijde‘ zoals die elders in Europa bestaat volledig door afwezigheid.

De Spaanse ‚rechterzijde‘ vertegenwoordigt geen stroming binnen het kapitalisme. De Spaanse ‚rechterzijde‘ voedt zich met franquistische tradities of ademt de geest van het tijdperk dat onmiddellijk op het Franco-tijdperk volgde. Dat betekent dat de Spaanse ‚rechterzijde‘ voor het kapitaal géén alternatief voor de regering-Gonzalez vormt. Elders in Westeuropa kunnen de belangen van het kapitaal door de sociaaldemokraten, maar ook door liberalen of christen-demokraten, door Conservatieven van het slag Thatcher of van het slag Heath behartigd worden. In Spanje is er geen enkele partij naast de sociaaldemokratie die de belangen van het kapitaal behartigen kan. Voor Gonzalez heeft het kapitaal in Spanje geen alternatief.

De Spaanse ‚rechterzijde‘ — aldus nog steeds onze vriend — is een anachronisme!

Dat alles, zo zeiden wij, klopt met onze opvattingen omtrent de Spaanse verhoudingen en ontwikkelingen. Waar wij enige moeite mee hebben, dat is het feit, dat de sociaaldemokraten van Gonzalez, die toch al geruime tijd aan het bewind zijn en zo duidelijk het kapitalistische Spanje van morgen vertegenwoordigen, zoveel van het Spanje van gisteren ongemoeid hebben gelaten. De rechterlijke macht bijvoorbeeld, om maar een enkele instelling te noemen, is, zo niet puur franquistisch dan toch zeker oer-konservatief. De reaktionaire invloed van de katholieke kerk is op tal van terreinen voelbaar. Is het terugdringen van die invloed geen kapitalistisch belang? Zou de kapitalistische ontwikkeling er niet mee gediend zijn indien er eens grote schoonmaak zou worden gehouden onder de officieren van justitie en rechters?

Gonzalez, zo antwoordde onze Spaanse vriend, dient het kapitaal en dient de kapitalistische ontwikkeling in de allereerste plaats door zijn economische politiek. Hij regeert in een Spanje dat zich heel duidelijk in een overgangssituatie bevindt, ook al tekent zich de kapitalistische ontwikkeling dan hoe langer hoe duidelijker af. In zo'n overgangssituatie verkeert alles in wankel evenwicht. Verstoring van dat evenwicht zou de kapitalistische ontwikkeling in gevaar brengen. Gonzalez moet bepaalde instellingen ongemoeid laten om zijn economische en fundamentele veranderingen te kunnen verwezenlijken. Nog kan hij de vensters van het Spaanse huis niet wijd open zetten om het franquistische stof naar buiten te blazen. Maar hij vertegenwoordigt de kapitalistische ontwikkeling. Hoe verder die voortschrijdt des te minder zal er van franquistische overblijfselen en anachronismen te bespeuren zijn.

Uit dit alles vloeit voort, dat je van de Spaanse verkiezingen die aanstaande zijn — of het nu vervroegde verkiezingen zullen zijn of niet — geen politieke wijzigingen verwacht.

Zo is het! Ik zie niet dat er vooralsnog in Spanje een regering van een andere politieke kleur zou kunnen komen dan die van Gonzalez.

HEEFT DENG XIAOPING WERKELIJK ZIJN EIGEN LEVENSWERK VERNIETIGD?

I

Bij het schrijven van dit artikel hebben wij slechts een zeer bescheiden gebruik gemaakt van dagbladen en ons in hoofdzaak gebaseerd op publicaties in periodieken zoals *Issues & Studies*, *The China Quarterly* en *The Far Eastern Economic Review*. Vooral het eerstgenoemde maandblad beschouwen wij als een uiterst waardevolle informatiebron door de talrijke artikelen van doorgaans buiten de Volksrepubliek wonende Chinese auteurs, die zich beroepen op officiële Chinese bronnen. Om onze lezers een overvloed aan noten te besparen hebben wij daar maar in een beperkt aantal gevallen naar verwezen. Indien niet nader aangeduid zijn de door ons vermelde feiten of de door ons geciteerde uitspraken steeds aan afleveringen van *Issues & Studies* ontleend.

De eerste dag van deze maand was het precies veertig jaar geleden dat in Peking de Chinese Volksrepubliek werd uitgeroepen. Zij heeft sindsdien een buitengewoon stormachtige ontwikkeling doorgemaakt en dat met een vaart die menigeen, ook in China zelf, heeft verrast. Volgens diverse waarnemers is zij in de loop van dit jaar bij een keerpunt aangekomen. Naar het oordeel van een Chinese kommentator was dat het geval op de 15e april, de dag dat de vroegere, in januari 1987 afgezette, sekretaris-generaal van de partij Hu Yaobang aan een hartaanval bezweek. Diens dood vormde de aanleiding voor massale studentenbetogingen, die – zo beweerde hij – de leiders voor de keuze plaatsten of zij voort wilden gaan op de sedert zo'n jaar of tien gevolgde weg van hervormingen dan wel een meer konservatieve koers volgen. Anderen, in Westeuropa bijvoorbeeld, die op een wat later tijdstip hun oordeel gaven, konstateerden dat op de 4e juni een nieuwe fase in de Chinese geschiedenis was aangebroken. Met het brutale geweld van het zogenaamde Volksbevrijdingsleger tegen de op het Plein van de Hemelse Vrede (Tiananmenplein) verzamelde studenten zou voor lange, heel lange tijd een einde zijn gekomen aan het hervormingsbeleid van Deng Xiaoping. Met het door hem zelf gegeven bevel tot een dergelijk optreden zou Deng een streep hebben gehaald door alles wat in de afgelopen tien jaar op gang was gekomen. Hij zou daarmee zijn eigen levenswerk als 'China's hervormer' hebben vernietigd. Als een bewijs daarvoor kon mede de val van Zhao Ziyang worden aangemerkt, vastberaden ijveraar voor vergaande veranderingen, aan de top geplaatste beschermeling van Deng, maar nu, een der gevolgen van het studentenverzet, smadelijk door deze in de steek gelaten.

Onze zienswijze is een andere. Het is volgens ons onjuist, dat in de zomer van dit jaar in de Chinese Volksrepubliek de hervormingen voor onafzienbare tijd 'in de ijskast' zijn geplaatst en dat er zelfs gereede kans bestaat dat zij (geleidelijk) zullen worden teruggedraaid. Wij zijn het niet eens met diegenen, die gemeend hebben hun oordeel omtrent Deng Xiaoping plotseling te moeten herzien en wij menen dat weliswaar de aktie van de studenten de aanleiding heeft gevormd tot het afzetten van Zhao Ziyang, maar dat deze ook zonder die aktie, en met gebruikmaking van een andere aanleiding, zijn functie(s) niet zou hebben behouden.

Om met het laatste te beginnen: al in oktober van het vorige jaar vestigde een Chinese waarnemer in een uitvoerig gedokumenteerde beschouwing er de aandacht op, dat de positie van Zhao aanzienlijk was verzwakt. Dat was derhalve het geval zo'n half jaar voordat de gebeurtenissen plaats vonden die in het bijzonder tot zijn val zouden hebben

bijgedragen. Dezelfde waarnemer kwam weliswaar tot de konklusie dat het niet waarschijnlijk was dat Zhao Ziyang binnen afzienbare tijd hetzelfde zou overkomen als Hu Yaobang. Maar die slotkonklusie strookte nu niet direkt met de daaraan voorafgaande uiteenzetting.

Daar toch schreef hij dat eind juli, begin augustus 1988 het centrale comité van de partij ernstige kritiek had geleverd op het tempo van de hervormingen dat zou hebben geleid tot een lagere levensstandaard, instabiliteit, demoralisering van bureukraten, corruptie en ontevredenheid. Dat alles zou de schuld zijn van sekretaris-generaal Zhao en hij zou ter verantwoording moeten worden geroepen.

Deng Xiaoping verklaarde daarop – toen al – dat hij niemand die een hoge positie bekleedde kon garanderen dat hij die positie ook onder alle omstandigheden zou behouden en dat wie zijn werk niet goed deed zijn functie maar moest neerleggen. Dat leidde ertoe dat Zhao niet langer beslissingen op het gebied van de economische politiek mocht nemen. Dat kwam neer op een aanzienlijk machtsverlies. Als de kritiek toeneemt en scherper wordt, zo voegde de hier aan het woord gelaten waarnemer eraan toe, dan is het niet onmogelijk dat ook Zhao zijn post van sekretaris-generaal verliest, net als Hu Yaobang. Zijn hierboven weergegeven slotkonklusie was daarmee lijnrecht in strijd.

Maar duidt de val van Zhao Ziyang, evenals de val van wijlen Hu, die een even ijverig en overtuigd hervormer was als hij, niet op toenemende macht en invloed van een groep van hervormingen afkerige konservatieven? Dat is wat in vele recente en minder recente commentaren te lezen valt. Wij vinden echter dat er met de term ‚konservatieven‘ in dit verband weinig te beginnen valt. Het is een woord dat iets poogt te zeggen over de opvattingen die bepaalde mensen er op na houden en naar onze overtuiging zijn opvattingen slechts van secundair belang. Waarop het bij sociale en politieke botsingen aankomt, dat zijn de verschillende maatschappelijke posities.

In de tien jaar die achter ons liggen – en ook eerder al – hebben wij de ontwikkelingen in de Chinese Volksrepubliek beschreven als een hardnekkige worsteling tussen de in het tijdperk van Mao Zedong gevormde partijbureaukratie enerzijds en de nieuwe klasse van managers die haar ontstaan dankt aan de na 1949 zich ontwikkelende produktieverhoudingen anderzijds. Het waren de tien jaren waarin de eens verguisde en voor ‚crimineel‘ uitgekreten Deng Xiaoping als een typische vertegenwoordiger van deze managersklasse naar voren kwam en op de politieke ladder steeg. Het waren ook de jaren waarin de partijbureaukratie, taai verzet biedend, er herhaaldelijk in slaagde terrein, dat zij had moeten prijsgeven, terug te veroveren.

Het was de periode waarin de nieuwe klasse, nog bezig te ontstaan en zwak, de nog steeds machtige bureaukratie niet terstond een definitieve nederlaag kon toebrengen. Het was de tijd, waarin die bureaukratie, ook nadat de beslissing was gevallen en haar nederlaag zich onmiskenbaar aftekende, toch nog meer dan eens in staat was felle achterhoedegevechten te leveren. Zo hebben wij trachten te verklaren hoe of het kwam, dat Deng Xiaoping soms één of meer passen terug moest doen en zich genoodzaakt zag de druk van de ketel te halen. Maar nimmer hebben wij er ook maar de geringste twijfel over laten bestaan, dat naar onze overtuiging de bureaukratie de strijd verloren had ook al leverde zij dan soms nog slag.

Noodzaken de gebeurtenissen van de afgelopen zomer ons deze, op de klasseverhoudingen gebaseerde analyse te herzien? Is – zo er inderdaad in China een worsteling aan de gang was tussen de partijbureaukratie en de managersklasse – de bureaukratie wel zo definitief verslagen als wij het hebben doen voorkomen? Kan er na twee achtereenvolgende verwijderingen van twee uitgesproken hervormers, dat wil zeggen: twee typische exponenten der managersklasse, uit de partijtopy nog wel van een ‚achterhoedegevecht‘ van de bureukraten worden gesproken? Kan in ernst worden volgehouden dat Deng een

typische vertegenwoordiger van het managerdom is aan wiens hervormingsgezindheid niet behoefte te worden getwijfeld?

Naar onze mening bewijzen de conflicten, die in de achter ons liggende maanden in China werden uitgevochten dan wel er nog steeds aan de gang zijn, geenszins de onjuistheid van onze analyse. Wij blijven van oordeel dat de bureaucratie in feite verslagen is. Wij menen voorts dat zij die thans tegenover elkaar staan niet de tegenstanders van gisteren zijn (de managers en de bureaukraten) doch dat zij twee duidelijk te onderscheiden groepen vormen, die echter allebei tot woordvoerders van de managers kunnen worden gerekend.

Wij zijn niet de enigen die er zo over denken. In een vorig jaar verschenen boek waarin veertig bladzijden aan de ontwikkelingen in China zijn gewijd maakt de schrijver gewag van de opvatting van twee onderzoekers die zich grondig met het onderwerp hebben bezig gehouden en die de verwachting uitspraken, dat in dat land niet langer de voor- en tegenstanders van hervormingen tegenover elkaar zullen staan, maar – zoals zij het uitdrukken – ambitieuze en voorzichtige hervormers. Een dergelijke opvatting lijkt te worden bevestigd door de feiten. Immers:

– In de leiding van partij en staat hebben zich sinds Mao's dood ingrijpende veranderingen voltrokken. De huidige top streeft niet zozeer naar revolutionaire veranderingen als wel naar economische groei ¹⁾.

– Het is een vergissing om te menen dat Deng Xiaoping de enig drijvende kracht achter de hervormingen zou zijn en voortdurend in een verbeten gevecht met tegenstanders daarvan zou zijn gewikkeld. Deng bezit geen volstrekt of absolute zeggenschap. Hij is niet meer dan de eerste onder zijns gelijken en China kent, in tegenstelling tot wat men in zekere zin Mao's alleenheerschappij zou kunnen noemen, een kollektief leiderschap ²⁾, dat zonder twijfel naar hervormingen streeft.

– In de tweede helft van de jaren '80 onderging de Chinese top een aanzienlijke en belangrijke verjonging. De jongeren die op de voorgrond traden hadden meerendeels een universitaire opleiding genoten, waren technische experts en voorstanders van modernisering ³⁾.

– Li Peng, die in juni j.l. na het neerslaan van de studentendemonstraties premier geworden is, heeft een technische opleiding gevolgd en is een 'technokraat' ⁴⁾. Niemand van de 'kollektieve leiding' (dus Deng inclusief), door een Amerikaans auteur 'de gezamenlijke vertegenwoordigers van een in opkomst zijnde ondernemersklasse' genoemd ⁵⁾, zag Li Peng ooit als iemand wiens streven zou indruisen tegen hun belangen en dat des te minder omdat hij, wat het wezen van de zaak aangaat, Dengs opvattingen over de noodzaak van hervormingen en meer 'openheid' naar buiten deelde. De meningsverschillen binnen de top gingen niet over de vraag of hervormingen al dan niet noodzakelijk waren, maar over de vraag hoe precies en vooral in welk tempo ze moesten worden verwezenlijkt ⁶⁾.

Maar is er dan in de Chinese Volksrepubliek geen felle strijd aan de gang tussen hen die naar deze hervormingen streven en hen die ze volledig afwijzen omdat ze een 'herstel van het kapitalisme' zouden inhouden? Inderdaad en bepaald niet eerst sinds gisteren of eergisteren. Al in de dagen van Mao werd aan het voormalige staatshoofd Liu Shao-sji verweten dat hij het kapitalisme wilde herstellen en later werd ook Deng daarvan beschuldigd met het gevolg dat hij tot tweemaal van de door hem bezette posten werd verdreven.

1) P.H. Chang in *Issues & Studies* van januari 1989, p. 56.

2) *Idem*, p. 60.

3) *Idem*, p. 68.

4) *Idem*, p. 69.

5) Z. Brzezinski, *The Grand Failure* (De grote mislukking), p. 147.

6) *Idem*, p. 163.

Hu Yaobang en Zhao Ziyang – om ons tot de allerhoogste topfiguren te beperken – overkwam hetzelfde. De meningenstrijd had herhaaldelijk zeer dramatische gevolgen voor het persoonlijk leven. Maar de praktijk was altijd sterker dan de leer. Wie op grond van bepaalde zienswijzen uit zijn ambt werd gezet, zag daarna zijn opvolgers vaak precies datgene doen wat hij van plan was geweest.

In de loop van de laatste tien jaar zijn in de Chinese Volksrepubliek ontelbare, vooral kleine, private ondernemingen toegelaten. Ze werden soms formeel niet als zodanig aangemerkt. Ze bleven dan officieel staats eigendom en werden door de desbetreffende ondernemers van de staat gepacht maar met dien verstande, dat deze ondernemers volledig de beschikking en de zeggenschap over het bedrijf en de produkten ervan kregen. Uiteraard bestond er daardoor weinig verschil met echt partikulier bezit. Deze pachtvorm werd vooral in de landbouw toegepast, waar het eerst met hervormingen een aanvang werd gemaakt nadat de boeren zelf er in 1977 spontaan mee waren begonnen ⁷⁾.

Op 12 april 1988 bepaalde het Volkskongres dat privaat ondernemerschap moest worden aangemoedigd. Op 3 juli van hetzelfde jaar schreef het Chinese blad *Economics Weekly* dat privé ondernemen neerkwam op 'meer efficiency, goede resultaten, intensieve arbeid, hard werken, winst maken' en meer van dat soort zaken, waarvan de opsomming bepaald niet opzienbarend kan worden genoemd.

Eind oktober, begin november 1987 werd het 13e partijcongres gehouden. Daar presenteerde Zhao Ziyang een program dat voorzag in aanzienlijke uitbreiding van de private sektor in wat genoemd werd 'een socialistische warenproduktie' en 'socialistische markt-economie'. Gedurende een hele lange periode, op z'n minst wel tot het midden van de 21ste eeuw, zo zette hij uiteen, zou er van dergelijke maatschappelijke verhoudingen in China sprake moeten zijn.

Hij karakteriseerde de verhoudingen – noodzakelijk om economische groei, modernisering en vooruitgang te garanderen – als 'de eerste fase van het socialisme', die niet kon worden overgeslagen. Pas na deze onvermijdelijke fase zou 'de communistische fase' kunnen aanbreken. Maar de vanuit het gezichtspunt der historische en maatschappelijke ontwikkeling nu eenmaal bestaande onvermijdelijkheid van deze 'eerste fase' betekent **niet**, aldus Zhao Ziyang, dat de elders doorlopen kapitalistische fase niet zou kunnen worden overgeslagen. Waarom dat zo was, waarom de ene fase onvermijdelijk was doch de andere niet, daarover werd gezwegen.

Om welke redenen ook Zhao Ziyang zo'n zeven maanden later ten val zou worden gebracht, niet vanwege dit program dat met grote meerderheid werd aangenomen. Het feit bewijst mede, dat ook de critici van Deng, Hu Yaobang en Zhao Ziyang van de noodzaak der in uitzicht gestelde hervormingen overtuigd waren.

We komen hierop en wat in China als 'de eerste fase van het socialisme' gepresenteerd is, in een slotartikel terug. Daarin zullen we ook nader ingaan op de aktie van de studenten en hun eis van 'demokratie'.

7) Thomas Herberer in het Duitse blad *Universitas* van augustus 1989, pagina 719.